

Úvaha o dialektickém procesu myšlení (obecné i zvláštní aspekty) je pak východiskem pro konkrétní rozbor tvůrčího myšlení ve třetí kapitole nesoucí název „Tvůrčí myšlení zbavené tajuplnosti a výlučnosti“. Tvůrčí aktivita je chápána jako „schopnost předbhat předmětnou praktickou činnost“ (s. 172), jako schopnost „nové poznat, nově charakterizovat objektivní realitu v našem myšlení“ (s. 179). Na této schopnosti se podílí celá řada faktorů, které ji mohou umocňovat, ale také omezovat. Autoři se zabývají fantazií, intuicí, emocemi, předsudky... Na tomto místě určují autoři fantazií (např. s. 183) vesměs pozitivně na rozdíl od vymezení v 1. kapitole, kde označují za „patologický“ takový přístup subjektu, jenž „se realizuje v mystifikaci nebo fantazii neodvoditelné od hmotného světa“, kdy „subjekt nereflektuje prostředí svého života, ale pouze čistou reflexi fantazijních produktů vědomí“ (s. 40). Domnívám se, že sice v případě jistých fantazijních halucinací bude poznávací efekt patrně malý, ale přesto i zde lze vystopovat jistou spojitost s hmotným světem, odhalit reálný základ fantazijních asociací, takže lze těžko hovořit pouze o „čisté“ reflexi. Na druhé straně považují do jisté míry za pozitivní, že subjekt nereflektuje prostředí svého života, že se dokáže od něj odpoutat (samozřejmě ne absolutně) a směřovat (i když zatím jen ve fantazii) k něčemu novému, budoucímu.

Při charakteristice intuice autoři uvádějí, že někdy bývá tato pojímána jako něco „neracionálního, co stojí v metafyzickém protikladu k vědomému, racionálnímu myšlení“ (s. 208). Myslím si, že přesnější by byl v tomto chápání (se kterým se autoři samozřejmě neztotožňují) termín „iracionální“. Pojmy „neracionální“ a „racionální“ představují jinou stránku vztahu, na což je poukázáno autory na str. 106 s odvoláním na práci P. V. Kopnina „Dialektika ako logika a teória poznania“, Bratislava 1976, s. 158, který rovněž upřesňuje význam termínu „iracionální“ na str. 158.

Ctvrtá kapitola — „Proměna věštění ve vědecké předvídaní“ se zabývá možnostmi a metodami vypovídání o budoucnosti konfrontující svá východiska s pozicemi zastávanými buržoazními koncepcemi předvídaní. Je to jisté zavření tvořivé činnosti člověka.

Celkové lze uzavřít, že přes připomínky či spíše podněty do diskuse se jedná o hodnotnou práci přinášející podněty pro další zkoumání lidské aktivity a tvořivosti jako podstatného momentu světa myšlení.

Antonín Látal

Vladimír Cechák, Milan Sobotka, Jaroslav Sus: *Co víte o novověké filozofii*. Horizont, Praha 1984. 326 stran.

Alespoň stručnou anotaci musíme přivítat druhý svazek nové řady Malé moderní encyklopedie *Co víte o dějtných filozofie*. (Jako první díl tohoto souboru rozvrženého do pěti svazků vyšla práce V. Cecháka a kol. *Co víte o starověké a středověké filozofii*.) Musíme tak učinit už proto, že po dlouhé době dostáváme do rukou opět kompendium dějin světové filozofie české provenience, ovšem první s marxisticko-leninskou orientací. (V roce 1947 vyšlo druhé vydání Tvrdého Průvodce dějinami evropské filozofie a v roce 1948 druhé vydání Drtinova Myšlenkového vývoje evropského lidstva.) — Svou látku si autorská trojice rozčlenila do oddílů Renesanční filozofie (J. Sus, s. 7—67), Novověká filozofie (V. Cechák, s. 69—183) a Německá klasická filozofie (M. Sobotka, s. 185—292); zbývající stránky knihy vyplňují doslov a poznámky k jednotlivým oddílům. Výklad o nejvýraznějších osobnostech dějin filozofie koncipovali tak, aby zároveň podali ucelený obraz o filozofii daného období, o její povaze, hlavních problémech a tendencích. Snažili se rovněž naznačit, jak filozofie reaguje na celkovou společenskou situaci a jak navazuje na výsledky jiných oblastí kultury, především vědy. Můžeme konstatovat, že některé kapitoly (např. o Baconovi, Kantovi, Hegelovi aj.) patří k tomu nejlepšímu, co o těchto filozofech můžeme číst v dosud u nás přeložených a vydaných marxistických příručkách k dějinám filozofie. — Bylo by jistě možné upozornit na některé metodické i věcné nedostatky, jež se v knize tu a tam objevují. Například v pasáži o Descartově filozofii chybí zmínka o vrozených idejích (o nichž se v jiné souvislosti právem konstatuje, že „sehrály důležitou úlohu v Descartově teorii poznání“), nic se nedovíme o tom, jak se vlastně Descartes dostal od své první jistoty (od ego cogito) k bohu, který mu má

„garantovat pravdivost dalších jistých poznatků“, na s. 95 třikrát čteme „res cogitas“ místo „res cogitans“. Někdy bylo zase možné více poukázat na historickofilozofické souvislosti; například při výkladu Leibnizovy metafyziky se nabízelo srovnat Leibnizovo a Brunovo pojetí monády a upozornit, že v 19. století Leibnizova monádogie ovlivní i našeho Bolzana a později prostřednictvím Herbartových i další české filozofické myšlení. — Jednotlivé svazky řady *Co víte o dějinách filozofie* se jistě stanou vyhledávanými pomůckami ke studiu dějin filozofie. Je proto škoda, že tato jejich funkce nebyla zvýrazněna také přehledy původních i přeložených monografií k uvažovaným etapám a osobnostem dějin novověké filozofie a častějšími odkazy na ně, informacemi o aktuálních badatelských problémech atp. (jen v závěrečném oddílu se setkáváme s tím, že názvy filozofických prací jsou uváděny i v původním znění). K přitažlivosti knihy by přispěly také obrazové přílohy, především portréty nejvýznamnějších filozofů; jak ukazují některé jiné tituly *Malé moderní encyklopedie*, mohly by slušně vyjít i na špatném papíru jejího 101. svazku.

Jiří Gabriel

Josef Karola: *Katolicismus a současný svět*. Svoboda, Praha 1982. 202 stran.

Společným jmenovatelem většiny prací o soudobém křesťanství je zpravidla problematika jeho soudobé krize. V tomto kontextu se úvahy v rovině protestantismu soustřeďují především na soudobý ekumenismus, zatímco fenomén katolicismu frekventuje prováděné otázky tzv. *aggiornamenta* a modernizačních tendencí sociální teologie. Silicímú tlaku naší společenské praxe na bližší, vědecky poučené a ideologicky efektivní osvětlení daného okruhu otázek vychází vstříc recenzovaná práce Josefa Karoly. Autor v ní shrnuje výsledky svého dlouhodobého badatelského zájmu o problematiku soudobého katolicismu a připojuje navíc aktualizující úvahu o doktrinnální a ekleziologické výstavbě katolicismu za nynějšího papeže. Logika struktury takto zaměřené práce tak člení publikaci do šesti částí: První se informativním výměrem zabývá katolickou církví jako sociální institucí, druhá analyzuje *aggiornamento* II. vatikánského koncilu, třetí soustřeďuje pozornost na modernizační tendence v katolické teologii, čtvrtá analyzuje reformy církevního života, pátá si všímá sociálního učení a politických postojů Vatikánu, šestá nastiňuje život katolické církve posledního pětiletí. Práce je určena především ke kritickému objasnění problematiky, o jejíž aktuálnosti a kontextu dnešního ideologického boje nemůže být nejmenších pochyb. Informativnost knihy a její publicitu zvyšuje nejen široký záběr analyzovaného materiálu, jasný, přesvědčivý a srozumitelný jazyk i v obsahově náročnějších pasážích, nýbrž i připojený slovníček frekventovaných cizích slov, seznam papežských encyklik a jiných vatikánských dokumentů a jmenný rejstřík.

Pozornost autora je v úvodu soustředěna na diplomatickou aktivitu Vatikánu, její angažovanost v četných mezinárodních organizacích, univerzalismus strukturální sítě církve, internacionalizaci papežské kurie a evangelizační úsilí katolicismu.

Autor v celku shrnuje, že obecná i podstatná shoda Vatikánu a monopolistického kapitalismu v oblasti politické a ideologické je reflexí společných zájmů kapitálu světského s kapitálem církevním.

Problematika *aggiornamenta* II. vatikánského koncilu vychází z analýzy církevní reflexe náboženské krize poválečného období a nastiňuje společné předpoklady přizpůsobování katolicismu sekularizovanému světu. Konstatuje se, že zprvu církví podceňované projevy masového světonázorového indiferentismu, liberalismu, mravního nihilismu či materialistického ateismu vyvolaly na půdě katolicismu odklon od taktiky „obrácení“ světa k silící tendenci vyjít vstříc vývojovým tendencím a stavu světských struktur. Prezentované údaje o skutečném stavu sekularizace západní společnosti autorovi slouží ke zdůraznění hluboké krize katolicismu a širších kontextech celkové krize křesťanství.

Karola dále shrnuje řadu vnitřních a vnějších příčin krize soudobého katolicismu a nezůstává pouze v oblasti vnitrocírkevního života, nýbrž se správně soustřeďuje i na objektivní a zákonitě přeměny naší epochy. Krizový stav katolicismu tak nalézá v rozporu mezi jeho konzervativní společenskou pozicí a dynamikou sociálních změn tohoto století.